№ 49. ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 5.

1874

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 5. № 49.

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլ, կէս տարվանը 3 րուբլ։

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ծատուրեանի խանութում։

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 9—12 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից).

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կոպէկ։

PAYS ÉTRANGERS

S'adresser pour les annonces et les abonnements à MM. BOUÊT et C-o (Office de publicité) 23, rue de la Chaussée-d'Antin.
P A R I S.

Գալու 1875 Թւին
«ՄՇԱԿ»
Կը հրատարակվի նոյն պրօգրամայով
Տարեկան գինը 5 րուբլ
կէս տարվանը 3 ր։
Բացի խմբագրութիւնից կարելի է գրվել և պ. Ծատուրեանցի խանութում։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչումն են մեղադրում մեզ։—Ներքին տեսութիւն։ Օզօկէրիտ։ Նամակ Բագուից։ Ներքին լուրեր։—Արտաքին տեսութիւն։ Ազատութիւնը Թիւրքիայի մէջ։ Ֆրանսիա։ Նամակ Փարիզից։ Նամակ Բերլինից։—Խառն լուրեր։—Յայտարարութիւններ։—Տեղեկացոյց։—Բանասիրական։ Մեր գիւղացու դրութիւնը։

ԻՆՉՈՒՄՆ ԵՆ ՄԵՂԱԴՐՈՒՄ ՄԵԶ

—

Մեզ մեղադրում են, որ յայտնելով թէ ինչ տեսակ մարդ պէտք է ընտրվի Թիֆլիսի քաղաքագլուխ, մենք չենք ցոյց տուել մի որ և է անձնաւորութիւն, մատնացոյց չենք արել այս կամ այն անձնաւորութեան վրա, չենք անուանել իր ազգանունով մեր կանդիդատին։

Այսպիսի բան կարելի է անել այն երկրում, ուր մի գաղափար յայտնելուց յետոյ, կարելի է գտնել մի անձն, որ ներկայացուցիչ լինէր այն կուսակցութեան, որին պատկանում է և ինքն գաղափար յայտնողը։

Մեր երկրում դեռ ևս որոշ կուսակցութիւններ, որոշ հասարակական ուղղութիւններ չը կան։

Մենք մեր յայտնած մտքերից չենք հրաժարվի, որովհետև արդար ենք համարում նրանց,—բայց մի և նոյն ժամանակ գուցէ և տարաժամ պէտք է համարենք նրանց մեր հասարակութեան համար։ Գուցէ մեր յայտնած մտքերը գործադրութիւն գտնելու են ապագայում միայն։

Յայտնելով մեր միտքը, թէ ինչ տեսակ մարդ պէտք է լինէր քաղաքագլուխ, մեզ անհնարին էր սորանից յետոյ մի որ և է կանդիդատի անունը տալ, որովհետև այդ տեսակ կանդիդատը չէր լինի արտայայտութիւն մի կուսակցութեան, ներկայացուցիչ մի գաղափարի,—այլ կը լինէր միայն մեր անձնական համակրութեան արտայայտութիւն և գուցէ ոչ կատարելապէս յարմար տնձն մեր խոստովանած ուղղութեանը....

Բացի սորանից կարելի է առաջարկել մի կանդիդատ, որ արտայայտութիւն լինէր յայտնած ուղղութեան, միայն այն ժամանակ, երբ առաջարկվածը, գործով, փորձով, հասարակական գործունէութեամբ ցոյց տուած լինէր, որ յարմար է յիշված ուղղութեանը,—բայց մի անձն որ իր անցած հասարակական գործունէութեամբ համապատասխանէր մեր յայտնած գաղափարներին,—մենք չենք ճանաչում մեր հասարակութեան մէջ, ուրեմն և չենք կարող ցոյց տալ....

Մենք ասում ենք՝ աչա մեր կարծիքով ինչ մարդ հարկաւոր կը լինէր,—բայց մենք ինքներս անձամբ այդ տեսակ մարդ չենք ճանաչում.... դուք աւելի լաւ էք ճանաչում քաղաքը և եթէ համակրում էք մեր յայտնած մտքերին, ինքներդ պտռեցէք և գտէք այդ տեսակ մարդ....

Պարզ է նոյնպէս, որ եթէ մենք լրագրութեան մէջ չենք կարող առաջարկել մի որոշ անձնաւորութիւն,—ուրեմն և քաղաքային պատգամաւորների ժողովի մէջն էլ ոչ մի կանդիդատ չենք առաջարկի, այլ կը մասնակցենք միայն ուրիշներից առաջարկված կանդիդատների քուէարկութեան մէջ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕԶՕԿԷՐԻՏ

—

Մօտ 15 տարի առաջ կազմվել էր ռուս գումարատէրերից մի ընկերութիւն, որ իր ներկայացուցչի, բարօն Տօրնաուի ձեռքով Ապշերօնեան թերակղզուց մօտ մի վերստ հեռաւորութեամբ գտնվող Սվիատօյ-Օստրօվ կղզու վերա մի գործարան էր հիմնել պարաֆինից *) մոմեր պատրաստելու դիտաւորութեամբ։ Մի քանի տարի անյաջող գործունէութիւնից յետոյ գործարանը փակվեցաւ։

Մի կողմ թողնելով այն պատճառները, որք առաջացրին անյաջողութիւնը, խօսենք այն նիւթերի վերա, որք գործ էին դրվում գործարանի մէջ, և այն ժամանակից սկսած մինչև այժմ այլ ևս ոչինչ գործածութեան չեն հասնում Կովկասում, այն ինչ այլ երկիրներում, ուր նրանք գտնվում են, հարստութեան պատճառ են դառնում։

Պարաֆինը, որ առաջին անգամ գտնվեցաւ 1830 թւին փայտի չոր դեստիլլասիօնի **) արդիւնքների մէջ և նմանապէս կազմվում է տորֆի և քարածուխի տաքացնելուց, բնականապէս գտնվում է և նաւթի (որի մէջ պարաֆինի քանակութիւնը 6—40% է հասնում) և մանաւանդ օզօկէրտի մէջ, որ գրեթէ ամբողջապէս պարաֆինից է բաղկացած։

Օզօկէրիտ, նեֆտագիլ կամ գետնի մոմ փափուկ, բաց դեղին գոյնի մի նիւթ է, որ երկրիս զանազան կէտերում գտնվում է խառնով և մեծ մասով այնտեղ, որտեղ կան և նաւթի աղբիւրներ։ Նրա գտնելու տեղերը գլխաւորապէս են Սլանիկ Մօլդավիայի մէջ, Բօրիսլավ Գալիցիայում, Նիւկէստլ Անգլիայում, Գարնինգ Աւստրիայում, իսկ մանաւանդ նշանաւոր են օզօկէրտի թէ մեծ քանակութեան, թէ նորա որպիսութեան կողմից Ապշերօնեան թերակղզի և Կասպից ծովի արևելեան ափը, Չելէկէն կղզիով—այժմեան Կասպեան երկիրը (Прикаспiйскiй край): Չելէկէն կղզին էր որ Սվիատօյ-Օստրօվի վերա եղած գործարանին հասցնում էր բոլոր օզօկէրիտը։

Օզօկէրիտից պարաֆին պատրաստելու ձևը, որ գործածական էր Սվիատօյ-Օստրօվի գործարանի մէջ հետևեալումն էր բաղկանում։ Մի երկաթեայ անօթի մէջ միանգամից 15 ցենտէր (38 պուդ) օզօկէրիտ դեստիլլասիօնի էին ենթարկվում և տալիս էին 68% արդիւնք՝ 8% ձէթ և 60% պարաֆին։ Ձէթից այրելու ֆոտօգէն էր պատրաստվում, իսկ պարաֆինը խառնվում էր զանազան քիմիական (ծծմբաթթու, կիր, և այլն.) և մեքենայական միջոցներով, սեղմվում էր մամուլների միջոցով բացրած մի փակ անօթի մէջ, որի մէջ չէ կարող օդի հոսանք հասնել, և տաքացվում է։ Բոլոր գոլորշիանալի նիւթերը գոլորշիանում են և անցկենալով մի այլ անօթի մէջ, որ կապված է առաջինի հետ և նորանից առանձին պաղ է, կրկին հեղուկ են դառնում կամ պնդանում են։ Այս կերպով կարելի է նիւթերի մի կոյտ իրարից զատել, որովհետև նրանք ամենքը ջերմութեան զանազան աստիճանին են գոլորշիանում։

*) Պարաֆին ածխածնից և ջրածնից կազմված մեկ պինդ միաւորութիւն է, որ խտակ եղած ժամանակ բոլորովին սպիտակ և թափանցիկ է։

**) Չոր դեստիլլասիօն անուանվում է մի գործողութիւն, որ հետևեալ կերպով է կատարվում՝ փայտ կամ մի այլ առարկայ դրվում է յարմա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԳԻՒՂԱՑՈՒ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

Կան անձինք, որք ցաւակցելով գիւղացու խեղճ դրութեանը, առաջարկում են մի քանի միջոցներ նրա հարկատուութիւնը թեթևացնելու։

Գիւղացու հարկատուութիւնը թեթևացնելու համար հարկաւոր չէ նորա տալու եղանակը թեթևացնել, այլ հարկաւոր է գիւղացու գործունէութեան շրջանը լայնացնել։

Իմ խանութիս վարձը հազար երկու հարիւր րուբլ է տարեկան։ Եթէ որ առևտուրս յաջող է ընթանում, այդ վարձը ծանրութիւն չէ ինձ, իսկ երբ առևտուրս վատ է, անզօր է բոլորովին վարձ տալու եղանակը թեթևացնելու։

Ամենայն ձեռնարկութեան հարկաւոր է գիտութիւն և միջոց։ Ձեռնարկութեանը շատ անգամ խանգարում է տգիտութիւնը։

Գիւղացին ունի միջոց, չունի գիտութիւն։ Նորան տուած է հող, ջուր, գործիք իւր ապրուստը հոգալու, բայց չունի գիտութիւն հող ու ջրի հետ բազմակողմանի վարուելու։ Նորա գիտութիւնը միակողմանի է։

Նորա գիտութիւնը գիտութիւն չէ, այլ պապական սովորութիւն է։ Իսկ այդ սովորութիւնը միակողմանի լինելով, գցում է նորան անհոգութեան մէջ դէպի իրան շրջապատող բնութիւնը և բնութեան առատ բերքերը, հետևաբար նա ընկնում է ծուլութեան մէջ։ Նորա գիտութիւնը կայանում է միայն հաց սերմելում։ Նա շատ տարիների փորձերով լաւ ճանաչում է իր հողի յատկութիւնը, թէ որ հողը բերրի է ցորեանի համար, և որը գարու, հաճարի և կորեակի համար։ Նա լաւ գիտէ թէ իր հողերից որքան հաց պիտի ստանայ, որ կարողանայ բոլոր իր պակասութիւնները այն հացով լրացնէ։

Բայց դուրս է գալիս ընդհակառակը։ Առաջինը, որ այնքան հացի համար նա պիտի սերմէ երեսուն կամ քառասուն օրաւար, բայց տարաբաղտաբար շատ տեղ (օրինակ Ղազախում) գիւղացին հողի կողմից շատ աղքատ է։ Իւրաքանչիւր գիւղացի միջին թւով կարող է սերմել միայն վեց կամ եօթն օրաւար։ Երկրորդ՝ իւրաքանչիւր տարի միատեսակ առատութիւն չէ լինում, երաշտային տարին, կարկուտը, մորեխը գիւղացուն աղքատութեան մէջ են գցում։ Որովհետև գիւղացին խնայողութեան վերա հասկացողութիւն չունէ, նա հոգում է միայն մէկ տարուայ պակասութեան վերա։ Մէկ տարի առատ ցորեան ստանալով, նա չէ ցանկանում մի քանի թաղար պահպանել միւս տարուայ համար, նա մոռանում է, որ միւս տարին կարող է կարկուտ պատահել։

Գիւղացին մութը կերպով զգում է որ իրան հարկաւոր են տաւար, թէ հարկաւոր է ոչխար, խոզ, գինի, շերամ,—բայց ոչ մեկին էլ ձեռք չէ զարկում վստահութեամբ։ Այն բոլորը ունենալ, պահպանել և մշակել նա կարող է, բայց իր գիտութեան շրջանից դուրս է։ Նորա այգին, անասնապահութիւնը, շերամապահութիւնը վերջին թշուառութեան մէջն են։ Նա բոլորը բաղձի թողի է անում և իր ոյժը ու ուշադրութիւնը դարձնում է միայն հողագործութեան վերա։ Իսկ հողագործութեամբ նա պարապում է միայն տարուան մէջ չորս ամիս, ութ ամիսը ծուլութեան և անօգուտ ամիսներ են գիւղացու համար։

Հինգ օր գիւղացին պարապում է այգեգործութեամբ՝ վազի մասը կտրել, կապել և մինչև խաղող քաղելը երեք անգամ ջրել,—միակ պարտաւորութիւնն է գիւղացու այգեգործութեան մէջ։ Նորա կարծիքով միւս բաները Աստուած պիտի հոգայ։ Վազի տակը փորում են հինգ տարիից մէկ անգամ, նրա տակի խոտը երբէք չեն քաղում, որ վազի սննդեան կէս նիւթը խլում է։ Վազի հողը երբէք չեն պարարտեցնում, վազը երբէք չեն ջահելացնում։ Այս տեսակ պահպանած այգիից գիւղացին ինչ աշխատանք պիտի ստանայ։

Խաղողը քաղելուց յետոյ, չիրան ածում են կարասների մէջ, որոց բերաններին քար դնելով, ցըխով կամ խմորով փակում են։

Մէկ քանի ամսից յետոյ չիրան դառնում է պխտոր քացախ։ Այս տեսակ պատրաստած գինիից գիւղացին ինչ օգուտ պիտի ունենայ։ Նա ստիպուած է լինում գինին ուրիշ տեղերից կամ խանութներից գնելու։

Անասնապահութիւնը նոյնպէս աննախանձելի դրութեան մէջ է։ Լծվող անասունները մի կողմը դնելով, որոնք իրանց ծառայութիւնը կատարում են որքան կարողանում են, մնում են կթելու անասունները—կովը, գոմէշը, ոչխարը, այծը։ Ոչխարը և այծը ունենում են միայն մի քանի մարդ, այն էլ սակաւ, այնքան որ իրանց հագուստի համար բուրդ ստանան և փոքր ինչ էլ պանիր։ Իսկ կովը և գոմէշը համարեա բոլորը ունեն։ Ինչ օգուտ են ստանում նրանցից՝ միայն օրական կաթ, և մածուն. Միջին թւով իւրաքանչիւր տուն ունէ չորս կթելու անասուն։ Երբէք չեն մտածում բազմացնելու այդ անասունների թիւը։ Նոքա չեն յանձնում իրանց անասունները մի հասկացող մարդու, որը կարողանար հոգալ թէ անասունների կերակրելու համար և թէ անվնաս պահպանելու համար։ Տասն և չորս տարեկան երեխային յանձնում են երեսուն տաւար։ Երեխան արածացնելու համար տաւարը տանում է ոչ թէ այնտեղ, ուր առատ խոտ է լինում, այլ որտեղ իր խաղին յարմար է։ Եթէ օրուայ մէջ տասը հատ տաւար կորչէն, արածացնող երեխան պատասխանատու չէ։ Ամենայն օր գայլն է լափում, բարձր տեղերից վայր են գլորվում և վնասվում, գողանում են և ապա տրտնջում է գիւղացին թէ քամբաղտութիւն պատահեցաւ։ Նա ստիպվում է տաւարն առնելու, իւղ, պանիր, բուրդն առնելու։ Որ փողով։

Մի կողմը դնենք թէ անասունների համար խոտը ինչպէս անձրևի, ձիւնի և արեգակի տակ փտելով, ինչքան են վնասում անասունին, մանաւանդ անաղ մնալուց ինչքան ցաւեր են յառաջանում։

Շերամապահութեամբ պարապում են առհասարակ կանայք։ Իւրեր աշխատանք,—փոխանակ շերամի, ստանում են կաղ։ Այն էլ չորս տարից մէկ անգամ։ Ունեն թթան ծառեր, բայց չունեն շերամապահութեան յարմարեցրած շինութիւններ։ Գոմերի և մարագների մէջ, մէկ արշին բարձրութեամբ դրած լատիների վերա դնում են շերամի որթերը։ Մի անկիւնում վառում են կրակ իբրև թէ տաք պահելու համար։ Ծուխը մի կողմից, ցուրտը, նամութիւնը միւս կողմից ոչնչացնում են խեղճ արուեստագէտ որթերին։ Վերջը գիւղացին ստիպուած է լինում կաղը նոյնպէս առնելու ուրիշ տեղերից։ Որ փողով։

Ուրեմն ինչքան փող է հարկաւոր գիւղացուն ուտելու և հագնելու պիտոյքները հոգալու։ Եւ որտեղից պիտի ստանայ նա այդ փողերը. Հա-

որ ազատվի ձէթի պահված մասնիկներից, մի քանի անգամ նորից հալվում էր, լուացվում էր ջրով և կրկին սեղմվում։ Այս միջոցով օզօկէրիտից պատրաստված պարաֆինը բոլորովին խատակ էր լինում, անգոյն և թափանցիկ, ոչինչ հոտ չունէր և հալչում էր ջերմութեան 93° C.

Պարաֆինի գլխաւոր գործածութիւնն է նորանից մոմեր շինել, որք շատ աւելի լոյս են տալի, քան թէ ճարպից կամ մոմից շինածները և գերազանցում են նրանցից իրանց գեղեցիկ տեսքով։ Բացի սորանից պարաֆինը գործ է դրվում իւղելու համար, փայտը պահպանելու, գինու և գարեջրի տակառները պնդացնելու, շաքարի հիւթը եփելու ժամանակ նորա փրփրելը արգիլելու, միսը պահպանելու, հիւսուածները ջրին անանցանելի դարձնելու համար, և այլն։

Չը նայելով, որ Գալիցիայի օզօկէրիտը շատ աւելի պակաս պարաֆին է պարունակում՝ 24% պարաֆին և 40% լուսաւորող ձէթեր, բայց նորա մշակելն էլ շատ արդիւնաւոր է համարվում։ Ուրեմն որքան օգուտներ կարող էր բերել Կովկասում զանազան տեղ և Կասպեան Երկրի մէջ գտնվող օզօկէրիտի մշակելը, եթէ մեր մէջ մարդիկ գտնվէին, որոնք պատրաստի գումար կունենային այդ ձեռնարկութեանը նուիրելու։

Բայց արդիւնաբերութեան և այս ճիւղի մէջ գործունեայ և հասկացող, ձեռնարկող և օգուտ ստացող լինելու վիճակված չէ մեր անշարժ գումարատէրերին։

Մենք հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, որ արդէն մի նոր ընկերութիւն կազմվելու՝ վերայ է—'ի հարկէ օտար գումարատէրերից—որ այս գործը իր ձեռքը առնել կամենում է և յոյս ունինք, որ նա աւելի յաջողութիւն կունենայ քան ունեցել է բարոն Տօրնաու։

Ա. Արծրունի

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Բնական է, թէ ընկերական և թէ հասարակական կառավարութեան մէջ չափաւորութեան և բարեկարգութեան ամենագլխաւոր պայմանն է՝ ծախսերի կանոնաւորութիւնը, հասարակական և ընկերական դրամների գործադրութիւնը աւելի օգտաւէտ և արդիւնաւոր անելու համար։ Խօսքս Բագուայ Մարդասիրական ընկերութեան վերա է։ Արժանապէս հետազօտելով այդ ընկերութեան փողերի գործադրութեան և դրանից մինչև ցայժմ ստացած օգուտները, մենք գալիս ենք մի անմխիթար եզրակացութեան։—Ընկերութիւնը իւր դրամական միջոցները, կարող եմ ասել, ծախսում է աննշան նպատակների համար, որով ամենակարեւոր և արդիւնաւոր գործերը մնում են առանց իրագործվելու։ Ընկերութեան գումարները բոլորը բաղկացած են անդամական տուրքերից և ազգասէր անձինքների նուէրքներից. նա, բացի այդ գումարներից, ուրիշ գումար չունի։ Այս գումարների վերա, ի հարկէ, իւրաքանչիւր թէ հիմնադիր և խորհրդական, թէ անփոփոխ և տարեկան անդամ լիակատար իշխանութիւն ունի, ունի իրաւունք հսկելու այդ գումարների գործադրութեան վերա։ Միայն ցաւելով պիտի ասենք, որ ոչ մի հսկողութիւն չկայ. ընկերութեան անդամները իրանց տուած նուէրքները և տարեկանները, երևի, կորած են համարում և միմիայն իրանց գրպանի եղածներն են իրանց սեպհականութիւնը համարում։ Ասացինք, որ ընկերութեան բոլոր գումարներն էլ անդամակցական են և հետևաբար՝ հասարակական։ Բայց տեսնենք մինչև ցայժմ նրա ո՞ր անդամն է արժանապէս հսկողութիւն արել այդ գումարների աւելի արդիւնաւոր և ազգօգուտ գործերի գործադրութեան վերա։ 10—11 տարի է ընկերութեան հիմնադրութիւնը. այդքան տարիների ընթացքում ինչպէս նա անընդհատ ունեցել է զանազան տեսակ անդամներ՝ այնպէս ևս իրանց տուրքերը և անդամակցականները եղել են, բայց ո՞ւր են այդ տուրքերը և նուէրքները, որոնք օրից օր նուազում են, որովհետև գործ չեն դըրվում ազնիւ, արդիւնաւոր և ազգօգուտ նպատակների համար։ Այժմ տեսնենք ի՞նչ բարենպատակ և գեղեցիկ գործ է առաջացել այդ գումարների միջնորդութեամբ. ունեն այժմ սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ գաւթում կառուցած տուներ, ուր զետեղուած են իրանց յիշելու անգամ անարժան գրադարանը, տպարանը, աղջկանց դպրոցը, խորհրդարանը և թանգարանը (իրա՞ւ)։ Այդ ինչից է. նրանից, որ ընկերութիւնը լաւ չէ ճանաչել իր սեպհականութեան արժէքը, նրա նշանակութիւնը և օգտաւէտութիւնը. չէ հասկացել, որ այդ սեպհականութիւնը աւելի տևողական է, աւելի արդիւնաւոր է ընկերութեան համար, քան մասնաւորինը, ըստ որում ընկերական կեանքը երկարատև է, իսկ մասնաւորինը ժամանակաւոր։ Ահաւասիկ ընկերութեան այդ անհոգութիւնն է եղել պատճառը, որ այսքան տարիներ անցել են ի զուր և ընկերութեան գումարները անզգուշաբար ծախսվել են այս կամ այն աննպատակ գործերի վերա։ Թող ընկերութիւնը լաւ հասկանայ, որ ժամանակ է մտածելու սորա վերա և բարեկարգելու ամեն բան։ Արգելիքները գալիս են չարունակաբար և կորչում են անյայտ։ Մեր ազգի մէջ բարեկարգ պատրաստական դըպրոցների մեծ կարօտութիւն կայ. բայց ում համար են սոքա, եթէ ո՛չ նոյն իսկ մինչև ցայժմ անհոգ կեցած հասարակութեան որդւոց համար. այն հասարակութեան՝ որի անդամները չունեն այնքան անձնական կարողութիւն որ կարողանան բաւականացնել իրանց որդւոց մտաւոր կարիքը։ Այս տեսնելով և զգալով լաւ չի լինիլ մ'րդեօք, որ ընկերութիւնը իւր գումարով մի քանի ընդունակ աշակերտներ ուղարկէ Ռուսաստանի կամ արտասահմանի միջնակարգ կամ բարձրակարգ դպրոցները ուսումն առնելու, քան թէ տարեկան հազար մանեթներ ծախսէ մի հատ օրիորդական դպրոց պահելու համար Բագւում, մինչդեռ կարող էր այդ մասին հոգալ Բագուայ նման մի հարուստ ժողովուրդ։ Ընկերութիւնը լաւ պիտի հասկացած լինի, որ դպրոցները բարեկարգելու համար մեզ հարկաւոր են հմուտ և աշխատասէր ուսուցիչներ, մանկավարժութեան պահանջման համեմատ ուսուցիչներ։ Այդ մասին շատ է քարոզվել, բայց լսող չը կայ, հետևանքն էլ ապացուցած է, ուշադրութիւն դարձնող չը կայ։ Մարդասիրական ընկերութեան նման մի ընկերութիւն պիտի մի քանի դպրոցներ ունենար, և ոչ թէ մէկը և նրա պիտոյքն էլ կանոնաւորապէս հոգալ չկարողանար. սրա պատճառը դարձեալ ընկերութեան անհոգութիւնն է դէպի այդպիսի հասարակական գործերը։ Բագուայ մէջ կան հազարաւոր խանութներ և միմիայն երկու հատ դպրոց, նոքա ևս թերի և ողորմելի վիճակում։ Նոցա որդիքը փոխանակ դաստիարակվելու դպրոցներում՝ դաստիարակվում են գեղեցիկ կերպով խանութներում և գինետներում…։ Այն ինչ այն տղերքը, որոնք պիտի ծառայէին ժողովրդեանը, կրթելով և դաստիարակելով նրա ապագայ սերունդը՝ պարապ ման են գալիս փողոցներում, որովհետև նոցա պարապմունքը անյայտ է։ Ինչ օգուտ ընկերութեան այդ գումարներից, երբ անշահաւէտ են, երբ գործադրութեան մէջ չեն։ Ընկերութիւնը պիտի աշխատի իւր գումարները կանոնաւորապէս գործ դնէ, պիտի նրա հարստութիւնը կայանայ որդեգիրներ պահելում. ուրեմն եթէ ընկերութիւնը կամենում է մտածել իւր ապագայ սերնդոց բարօրութեան վերա, պարտական է առանց խնայելու իւր գումարները գործադրել նոցա կրթութեան և լուսաւորութեան վերա, ունենալով ապագայում բարեկիրթ և հասկացող սերունդ։

Հաստատ աղբիւրից տեղեկանում ենք, որ Մարդասիրական ընկերութեան տարեդարձի օրը պիտի վճռվի Բագուայ Օրիորդական դպրոցի վերաբերմամբ զարթուցած հարցը։ Այն է,—խորհրդական անդամք Մարդ. ընկերութեան մտադիր են այն գումարը, որ իզուր տեղը ծախսում են առանց մի օգնութիւն և նպաստ տալու մի քանի աղջկանց դաստիարակութեան վրա ընդհատեն և նրա կիսով մի քանի աղքատ օրիորդներ պահեն, իսկ միւս կիսով տարածեն ուսում գիւղական աղջկանց մէջ։ Այդ մասին ընկերութիւնը արդէն յանձնել է իւր ատենադպրին բացայայտել գրաւոր կերպով այդ առաջարկութիւնը, որ ներկայացուի ընդհանուր ժողովին։ Այդ դէպքում ընկերութիւնը պիտի ունենայ մի գործունեայ վերատեսուչ, որոյ պարտաւորութիւնը լինելու է երբեմն-երբեմն այց առնել այն գիւղերը, ուր որ պիտի բացվին, ըստ թոյլտուութեան Հոգևոր կառավարութեան և գործակցութեամբ ընդունակ քահանայից, մասնաւոր դպրոցներ, ի նկատի ունենալով, որ այդ դպրոցներում պիտի ուսանեն օրիորդք և տղայք, միմիայն կարդալ և գրել, ինչպէս անում են Ռուսիոյ գիւղօրայից մէջ. կարել ու ձևելը մնում է առ յապայս։—Բայց որովհետև ընկերութեան խորհրդի համեմատ իրանց գործունէութիւնը պիտի կայանայ միմիայն գիւղական աղջկանց դպրոցներ պահելում՝ աւելորդ չեմ համարել իմ կողմից այստեղ մի համառօտ դատողութիւն անել։—Ես իմ կողմից խորհուրդ կտայի Մարդասիրական ընկերութեանը, որ այդ պարտականութիւնը իւր վերա յանձն չառնէ, ըստ որում եթէ քաղաքացւոց, այդքան դժուար է լինում համոզելը, թէ աղջկանց հարկաւոր է դաստիարակութիւն, ո՞ւր մնաց գիւղացւոց, որ շատ վերացական բան կերևի նոցա համար։ Այդպիսի օրիորդաց դպրոցներ պահպանելու և նոցա դաստիարակութեան մասին գիւղացւոց ծախս անել տալու համար, որին դեռ չէ համակրում, պէտք է նախ և առաջ նիւթականապէս բարւոքել նոցա խղճուկ կեանքը, ապա թէ ո՛չ տղայոց կրթութեան համար ծախս անելու դժուարացող գիւղացւոց ի զուր կլինէր աղջկանց դաստիարակութեան ծախս անել յորդորելը։ Կամիմ ասել, որ աւելի լաւ կլինէր Շամախւոյ շրջակայ գիւղերի մէջ արուեստանոցներ ունենալ, որին շատ շուտ կհամակրէր գիւղացին, իւր նիւթական օգուտը նրանում տեսնելով։ Շամախւոյ շրջակայքում կան գիւղեր, որոնք շրջապատած են գեղեցիկ և ահագին անտառներով, որոնք օր ու գիշեր ի զուր վառվում, փչանում են, մինչդեռ օտարազգիք այլ և այլ երկրներից գալով ժողովում են և տանում արտասահման. այդ գիւղերից մինում, որը կենդրոն կարող էր համարվիլ, կարելի էր բանալ հիւսնութեան արուեստանոց շատ ձեռնտու միջոցներով, որով թէ ընկերութիւնը և թէ գիւղացիք մեծամեծ օգուտներ կարող են քաղել։ Այդ ստացած օգուտներով ընկերութիւնը կարող է բանալ և մի ուրիշ արուեստանոց—գինեգործութեան այնպիսի գիւղում, որի շրջակայքը լիքն են խաղողի այգիներով։ Ահաւասիկ այդպիսով նա մի քանի տարիներից յետոյ կունենայ մի քանի արուեստանոցները, որոնք մեծամեծ օգուտներ կարող են տալ թէ գիւղացւոց և թէ իրան։

Նոյեմբ. 24. Ա. Գալստեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

„Тифл. Вѣстн." լրագիրը լսել է, որ գալու տարուց գիտաւորութիւն կայ հրատարակել Թիֆլիսում մի նոր լրագիր «Աշխատանք» (Трудъ)

ցից,—ուրիշ աղբիւր չունի գիւղացին։ Այժմ տեսնենք թէ հացը ինչ քանակութեամբ նորան ձեռնտու է լինում։

Ինչպէս որ յիշեցինք, գիւղացին սերմում է միայն միջին թուով վեց օրաւար։ Վեց օրաւարի վրա նա ծախսում է, մշակի վարձ, մշակին կերակրելու, սերմի գինը երեսուն բութլ, բացի իւր և իւր անասնոց մշակութիւնը։ Վեց օրաւարից ստանում է քսան և վեց թաղար *)։ Իւրաքանչիւր տուն ուտում է տարեկան տասն և հինգ թաղար, միւս տարուայ սերմի համար երեք թաղար, վանքական ցորեան, քահանային, վառնողութեան մէկ թաղար, թաղարը վեց բութլով, երկու թաղար արած ծախսը հանելու համար, փողին տոկոս մէկ թաղար, մնում է չորս թաղար։ Այն մնացած չորս թաղարով նա պիտի վճարէ արքունական հարկը և յիշած բոլոր պակասութիւնները պիտի լըրացնէ։

Ակամայ կամօք գիւղացին պիտի ընկնի պարտքի տակ։ Պարտքը խեղդում է գիւղացուն։ Նա հազիւ կարողանում է տարուան տոկոսը վճարել։ Ինչ է ուրեմն պատճառը գիւղացու պարտքի մէջ ընկնելուն։ Այն որ բացի հ ա ց ի սերմելը, գիւղացու միւս գործունէութիւնը անարդիւնաբեր է։

Ինչու նա ուտելու համար միայն գործ է դընում ցամաք հաց և տարեկան ծախսում է տասն և հինգ թաղար։ Որովհետև ուրիշ ոչինչ չունի ուտելու։ Նորա կերակուրն է բանջարեղէնը։ Նա կարող է ունենալ գետնախնձոր, կաղամբ, ճակնդեղ և որը կարող է ինքը ստանալ մշակելով երկու օրաւար հող, ո՛չ թէ միայն կերակրվել և տասն և հինգ թաղարի կէսը խնայել, այլ մեծամեծ օգուտներ կարելի է ստանալ։ Ինչու նորա կինը չէ պահում մեծ թուով հաւեր, հնդկահաւեր, սագեր և այլն և այլն,—որովհետև բոլոր միջոցները ունեն, բայց ծուլութիւնը յաղթում է։ Նա գիտէ որ նեղ ժամանակը փող կարող է գտնուել թէև մեծ տոկոսիքով, ինչպէս որ լինի տոկոսիքը կարող է վճարել։ «Ես այնքան պարտք պիտի անեմ, ասում է գիւղացին, որ իմ գլխիս վրա փոխանակ իմ կնոջ և որդկերանց, իմ պարտքատէրերս պիտի լան», փոխանակ ասելու թէ՝ ես այնքան աշխատանք և քրտինք պիտի թափեմ որ հողն ու ջուրը ամաչէին և ոչ թէ ծիծաղէին իմ անհոգութեան վերա։

Ինչպէս պէտք է արած ուրեմն որ գիւղացին համահաւասար աշխատանք թափէ թէ հողագործութեան և թէ միւս ճիւղերի վրա—այգեգործութեան, անասնապահութեան, չերամապահութեան, բացի հացը գետնախնձոր, կաղամբ, թութուն, եօնջայ, ղաժլապատ (хмѣль) սերմէ։ Գիւղացին շատ թէ քիչ ունի հասկացողութիւն այն բոլորի վրա, բայց մի գիպուած թէև ինքն իրան ընչին, յանկարծ նրան յուսահատացնում է։ Բացի դորանից մի նոր ձև աւելացնելու իւր արհեստի մէջ, գիւղացին ընդունակ չէ խելքն ընդունելու, երբեմն հաւատ չէ ընծայում, երբեմն էլ նոր ձևի առաւելութիւնը հասկանում է, զարմանում է, բայց ուշադրութիւն չէ դարձնում։ Չկայ մի դրդող զօրութիւն։ Նորաձևութիւնը և նորա արդիւնաբեր հետևանքը գիւղացին սիրում է միշտ աչքի առաջ ունենալ, որ ինքն տեսնի, հաւատայ, զգայ և ինքը նոյնպէս կարողանայ ձեռնարկել։

Մի զօրութիւն էլ կայ գիւղացուն յառաջ տանելու—ստիպմունք։—Ստիպելը գիւղական կեանքում մի պայման է։ Վեց հողատիրոջ պէտք է ստիպել, որ, իբրև հարեան հող ունեցողներ, իրանց հողերի ջրելու համար առւ փորեն—այնքան անհոգ են նոքա։

Նոցա մէջ հարկաւոր է գիւղատնտեսական գիտութիւն տարածել։

Ինչ ձևով տարածել նոցա մէջ այդ բանը։

Այդ ճիւղին վերաբերեալ լրագիրներ և գրքեր տարածելն, որ ամեն երկրում գլխաւոր միջոցներից մինն է, մեզանում դեռ ևս իր նպատակին չէ հասնում։ Կան շատ երիտասարդներ թէ ուսումն աւարտած և թէ չարունակող, բայց նոքա ուսուցիչներ են, փաստաբաններ և բժիշկներ են,—ագրոնոմ ոչ ոք։ Եթէ լինէին գիտուք ագրոնոմներ, նոքա կամաւոր կերպով չեն երթայ գիւղերի մէջ ապրելու և իրանց ուսումը գործ դնելու յօգուտ թէ իւրեանց և թէ գիւղացւոց։ Բացի դորանից նոքա կպահանջէին իրանց գործունէութեան համար հարիւրաւոր օրաւարներ։

Միայն մի կարգի մարդիկ կան որք քիչով բաւականանում են և համարեա ստիպուած լինում գիւղերում մնալու։ Այդ մարդիկը՝ քահանաներն են։ Բայց մինչև այժմ գիւղացիքը քահանայի վրա նայում են իբրև մկրտողի, թաղողի և պսակողի վրա և ոչ իբրև հասարակութեան սրտակից, ցաւակից և գործունեայ առաջնորդի վերա։ Իսկ ճշմարիտ, եթէ որ քահանան կամենում է որ իր քսան կոպէկ վարձը կրկնապատկվի, իբրև հողատէր, այգետէր և իւր ժողովրդին հարեան, առաւել միջոց ունի պարապելու իւր ժողովրդոց, հետևաբար և իւր դրութիւնը լաւացնելու։

Ժողովուրդը դէպի արդիւնաբեր գործունէութիւնը դրդելու համար՝ մէկը քահանան եկեղեցում, բարոյապէս և քարոզի ձևով, միւսը տանուտէրը գիւղական ժողովում և ստիպողական ձևով, պիտի միանան այդ նպատակի համար. մէկը համոզելու և եռանդը պահպանելու, միւսը գործը սկսելու և հսկողութիւն անելու։ Քահանան պիտի հասկացնէ որ գիւղացւոց անբարոյականութեան, խռովութեան և նախանձութեան վերջ տալը պէտք է լինի նիւթական կարողութիւնը. իսկ նիւթական կարողութիւնը ձեռք բերելուն օգնում է գիւղական տնտեսութիւնը։ Բայց դորա համար հարկաւոր են գիւղական տնտեսութեան հետ ծանօթ քահանայք և ո՛չ թէ Յունաց ու Լատինաց լեզուների մէջ հմուտ աստուածաբաններ։

Գիւղացին նախանձվում է երբ հարեանի այգում շատ խաղող է լինում։ Նա չէ հաշւում, որ երբ ինքը պարապ ընկած էր գիւղի մէջ, կամ անօգուտ գործով էր պարապած, հարևանը քըրտինք է թափել իւր այգիում։ Եթէ մէկը ունէ հարիւր բութլ՝ ասում են այն մարդը փողը վաստակել է կամ գողութեամբ կամ մարդասպանութեամբ և կամ գտել է։ Նոքա չեն հաշւում որ այն մարդը աշխատել է, խնայել է, բութլ բութլի վրա դնելով գումար է կազմել… գիւղացին ունի սայլ, լծվող անասուն, կան պատրաստ քար, կիր, աւազ, և ջուր։ Փոխանակ իւր կացարանը այն նիւթերից շինելու, որ առաւել պատսպարող է ցրտից, յարմար կենցաղավարութեան և վայելուչ, նա իւր պապական սովորութեամբ փորում է հողը և մտնում մի ծակի մէջ։ Եթէ գիւղացին հոգս չէ տանում իւր վայելուչ կենցաղավարութեանը, ինչ արդեօք հոգս պիտի ունենայ դէպի իւր կերակրող անասունը և հարստացնող բերքերը։ Ամենայն քայլափոխում գիւղացուն հարկաւոր է առաջնորդել, ստիպել, մինչև որ նա մի կանոնաւոր ուղղութիւն ստանայ։

Ց. Տ. Ց.

*) Թաղարը ինն պութ է կամ երեսուն խան, իսկ խանը 12 ֆունտ է։

անունով՝ ռուսաց, հայոց և վրաց լեզուներով, պ. պ. Տէր-Գաբրիէլեանցի և Տէր-Մելքիսեդեկեանցի խմբագրութեամբ։

⁂

Դեկտեմբերի 1-ին, Թ ի ֆ լ ի ս ի Կրուժօկում եղաւ գիմնաւոր պարահանդէս յօգուտ բարեգործական ընկերութեան։

⁂

"Кавказъ" լրագրի հեռագիրը հաղորդում է, Ս. Պետերբուրգից որ կ ո վ կ ա ս ե ա ն տ ն ա շ է ն ը ն կ ե ր ու թ ի ւ ն ը (строительное общество) հաստատուած է, և գալու 1875 թւի յունվար ամսից կը բանայ իր գործունէութիւնը Թիֆլիսում։

⁂

Կ ա յ ս ե ր ա կ ա ն ռ ո ւ ս ա շ խ ա ր հ ա գ ր ա կ ա ն ը ն կ ե ր ո ւ թ ե ա ն կ ո վ կ ա ս ե ա ն բ ա ժ ն ի կառավարիչ պ. Կօվալէնսկի, բարեհաճեց հաղորդել մեզ Թ ե հ ր ա ն ի ց, Երևանից և Հ ի ն-Ն ա խ ի ջ և ա ն ի ց ստացած հեռագրերի բովանդակութիւնը նոյեմբերի 27-ին Վէներայի արեգակի երեսից անցնելու մասին արած դիտողութիւնների վերաբերութեամբ՝ Պ. Ստեբնիցկի հաղորդում է Թեհրանից որ դիտողութիւնը կատարելապէս աջողվեցաւ, երկինքը շատ պարզ էր. իսկ պ. պ. Վագներ և Ցաչալով, մինը Երևանում, իսկ միւսը Հին-Նախիջևանում, չը կարողացան դիտել այդ երևոյթը, որովհետև եղանակը պարզ չէր, երկինքը ամպերով ծածկված էր։

⁂

Կիրակի օրը, դեկտեմբերի 1-ին Թ ի ֆ լ ի ս ի հայ դրամատիկական ընկերութիւնը ներկայացրեց գերմանական կլուբի դահլիճում յօգուտ օրիորդ Ս ա ն դ ո ւ խ տ ի «Վօր տրաքուիս, պիտի պսակուիս» Մօլիէրի կօմէդիան, փոխարկութիւն պ. Փուզինեանցի, „Էլի մէկ զոհ“ երկրորդ գործողութիւնը, հեղ. պ. Գ. Սունդուկեանցի, և «Պառաւներուն խրատ» ֆարս-վօդըվիլ, հեղ. պ. Մ. Տէր-Գրիգորեանցի։

⁂

Տեղական լրագիրներում տպված է հետևեալ հրաւէրքը՝ Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատարը պատիւ ունէ խոնարհաբար խնդրել պ. պ. ձայնաւորներին ներկայանալ Քաղաքային վարչութիւնը դեկտեմբերի 6-ին ուրբաթ օրը, ժամը 12 կէս օրվայ, որպէս ձայնաւորներ Թիֆլիսի Դումայի երդում տալու համար։

⁂

Մեզ ուղարկուած է հետևեալ նամակը տպելու համար՝ «Արժանապատիւ ժողովրդականք Ս. Յովհաննէս մայր եկեղեցւոյ ի Գ ա ն ձ ա կ։

«Սորանից երկու տարի առաջ դուք, իմ համաձայնութիւնը ստանալով, ընտրեցիք ինձ երեցփոխան Ս. Յովհաննէս մայր եկեղեցւոյ։ Բայց որովհետև տեղական յաջորդի բռնած ընթացքը բոլորովին տարբեր էր իմ նպատակներէն, և ես գտնելով նորա կողմից արգելքներ դէպի եկեղեցւոյ և չաեմարանի բարեկարգութիւնը, դէպի նոցա գումարների օրինաւոր խնայողութիւնը,—ակամայ կամօք ստիպվեցայ հրաժարվել իմ պաշտօնից, մի և նոյն ժամանակ խոստանալով որ երբ յաջորդը կը հեռանայ մեր քաղաքից, ես ամենայն սիրով կրկին յանձն կառնեմ երեցփոխանական ծառայութիւնս։—Այժմ լսելով, որ Վեհ. Կաթողիկոսի հրամանով յաջորդը պահանջուած է ի Ս. Էջմիածին և եթէ ճիշդ է որ նա արձակված է իր պաշտօնից, ես յայտնում եմ որ այսուհետև պատրաստ եմ կատարել խոստմունքս, կրկին յանձն առնելով Ս. Յովհաննէս մայր եկեղեցւոյ երեցփոխանութիւնը։»

«Ն ե ր ս է ս Տ է ր-Ն ե ր ս է ս ե ա ն. Թիֆլիս, Նոյեմբերի 20-ին։»

⁂

„Кавказъ“ լրագիրը հաղորդում է, որ Նոյեմբերի 17-ին Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու Կվիրիլ կայարանից մինչև Քութայիս եկաւ առաջին գնացքը, որ տաքացրած էր տեղական քարածուխով Գէլաթի հանքերից։ Ասում են որ տեղի վրա քարածուխի պուդը աժէ 6 կօպէկ, Քութայիսում 10 կօպ., Թիֆլիսում 21 կօպ., իսկ Փօթիում 18 կօպ.։

⁂

Նոյն լրագիրը լսել է, որ դեկտեմբերի 20-ին սկսվելու են իտալական օպէրայի ներկայացումներ Թիֆլիսի ամառնային թատրոնում։

⁂

Լսում ենք որ Թ ի ֆ լ ի ս ի հայ դրամատիկական ընկերութիւնը դիտաւորութիւն ունէ շուտով ներկայացնել Գ. Սունդուկեանցի «Քանդած օջախ» պիէսան որ ներկայացվեցաւ միայն մի անգամ սիրողներից և շատ ցանկալի է մեզ նորից տեսնել նորան բեմի վրա։ Մենք համոզված ենք, որ բոլոր տեղերը բռնած կը լինեն, համոզված ենք նոյնպէս որ ինքն գրվածքը մի նոր նշանակութիւն կը ստանայ, երբ նրա գլխաւոր դերը, Օսէփի տիպը, վերջապէս օրինաւոր կերպով կը կատարվի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՄԷՋ

Հեռուից միշտ լսում ենք թէ Թիւրքիայում ազատութիւն կայ, թէ մանաւանդ Թիւրքիայի հպատակ հայերը վայելում են սահմանադրական իրաւունքներ, թէ Թիւրքաց տէրութեան հովանաւորութեան տակ կայ և հասարակական և տպագրական ազատութիւն....

Բայց ա զ ա տ ո ւ թ ի ւ ն բառը միացնում է իր հետ իրաւունքի և պարտաւորութեան գաղափարները....

Ազատութիւնը զանազան տեսակ կարող է լինել՝ կայ ա զ ա տ ո ւ թ ի ւ ն, որ հետևանք է մի ժողովրդի, մի պետութեան ինքնուրոյն, զօրաւոր, հասարակական և պատմական կեանքի կանոնաւոր, թէև դանդաղ զարգացման,—կայ ազատութիւն, որ արդիւնք է մի հասարակութեան կիսավայրենի դրութեան, որտեղ դեռ ևս թէ պետական, թէ հասարակական յարաբերութիւնները որոշված չեն հաստատ օրէնքներով, որտեղ տիրում է կատարեալ կամայականութիւնը....

Ոչ մի տեղ այդքան ազատութիւն չը կայ, որքան մի վայրենի երկրում, օրինակ կենդրոնական Աֆրիկայում՝ այնտեղ ազատութիւն է, որովհետև կարող ես ամեն բան անել, ինչ որ ուզում ես, բայց այդ ազատութիւնը նման չէ լուսաւորված երկիրների մէջ եղած ազատութեանը, որ կայանում է պետութեան և ազգի իրաւունքների և պարտաւորութիւնների հաւասարակշռութեան վրա։

Պարսկաստանի մէջ շատ ժամանակ չէ որ պատահել է հետևեալը՝ ամերիկացի միսիօնարները հիմնել են այդտեղ մի տպարան, և սկսել են հրատարակել առանց ցէնզուրա գրքեր, լրագիրներ ամենաազատամիտ բովանդակութեան,—և ոչ ոք չէր արգելում նրանց... ահա ըստ երևոյթի կատարեալ ազատութիւն։ Բայց յանկարծ իրանց գրվածների մէկի մէջ խօսելով Շահի վրա, և շարելով արքունի արքայի բոլոր տիտղոսները, մոռացել են նրա տիտղոսներից մինը յիշել,—միսիօնարներին մատնեցին և լրագիրը արգելվեցաւ։

Թիւրքիայի մասին մենք միշտ լսում ենք թէ այնտեղ ազատութիւն կայ, թէ կարելի է դասախօսութիւններ կարդալ, լրագիրներ առանց ցէնզուրա հրատարակել, ուսումնարաններ հիմնել, զանազան ձեռնարկութիւններ իրագործել առանց որ և է արգելքի պատահելու տէրութեան կողմից... ահա ըստ երևոյթի ընդարձակ ազատութիւն։ Բայց յանկարծ մի որ և է մասնաւոր մատնութեան պատճառով մի լրագիր արգելվում է առանց դատաստանի....

Հայերը ունին Թիւրքիայում սահմանադրական իրաւունքներ, ունին ազգային ժողով։ Բայց ազգային ժողովի նստում, երբ մի անդամ որ բարձր ծագումից չէ, հակառակ է խօսում մի ամիրայի, այդ ամիրան կամայական կերպով կարող է վռնդել տալ նրան ժողովից....

Թիւրքիայի և Պարսկաստանի պէս երկիրներում կարելի է ամենակարճ ժամանակում բարձրանալ մինչև ամենանշանաւոր աստիճաններ և պաշտօններ,—բայց մի և նոյն ժամանակ կարող է պատահել որ նոյն բարձր պաշտօնեան մի օրվայ մէջ իր բարձրութիւնից ընկնի, աքսորվի, կորցնի իր կեանքն անգամ...

Վերջին ժամանակներս Թիւրքիայի տէրութեան կամայականութիւնը լրագիրների վերաբերութեամբ մինչև ծայրայեղութիւնը հասաւ։ Լրագիրները արգելվում են կամայօրէն, առանց որ և է դատաստանի, առանց նախազգուշութեան։ Արգելվեցան՝ „Levant Times“ „Progrés d'Orient“ քանի մի Թիւրքաց և հայոց լրագիրներ, իսկ այժմ „Մասիսից“ տեղեկանում ենք, որ Թիւրքաց տէրութիւնը արգելեց օտար մի քանի լրագիրների մուտքը Թիւրքիա՝ արգելվեցան Ֆրանսիական „Univers“ „Semaphore“, և քանի մի յունական լրագիրներ....

Հազար անգամ լաւ է մի զօրեղ անսահման իշխանութիւն, որոշ թէև խիստ օրէնքների վրա հիմնված, քան կիսավայրենի մի երկրի կամայական իշխանութենից տուած ազատութիւնը։

Լաւ է անսահման որոշ իշխանութիւնը, քան թէ ծայրայեղ ա զ ա տ ո ւ թ ի ւ ն ը միացած ծայրայեղ կ ա մ ա յ ա կ ա ն ո ւ թ ե ա ն հետ։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Քանի մի շաբաթ սրանից առաջ սկսվեցան Ֆրանսիայում նոր քաղաքային ընտրութիւններ։ „Times“ անգլիական լրագիրը ասում է, որ մինչև վերջին ժամանակ քաղաքային ընտրութիւնները, մինչև անգամ Ֆրանսիայի մեծ քաղաքներում, չունէին քաղաքական բնաւորութիւն և այժմ երևում է որ ընտրվածների մեծ մասը այն տեսակ անձեր են, որոնց հետաքրքրում են միայն ներքին, տեղական քաղաքային հարցերը։ Բայց հասարակական կարծիքը այնքան գրգռված է Ֆրանսիայի քաղաքական անորոշ դրութեան պատճառով, որ շատերը կարծում են, թէ քաղաքային վարչութիւնները պէտք է ազդեցութիւն ունենան և երկրի ընդհանուր քաղաքական դրութեան վրա։ Փարիզի քաղաքային ընտրութիւնների հետևանքը այս է՝ պատգամաւորների թւում ընտրվեցան 53 արմատականներ, 10 չափաւոր հանրապետականներ և 11 պահպանողականներ։ Հինգ ընտրութիւնների մասին դեռ պէտք է կատարվի նոր քուէարկութիւն։— Ֆրանսիական ա զ գ ա յ ի ն-ժ ո ղ ո վ ի պատգամաւորները միաձայն կամենում են յետ գցել վիճաբանութիւնները քաղաքական հարցերի և սահմանադրական օրէնքների վերաքննութեան մասին մինչև յունվար ամիսը 1875 թւի, ուստի կարծում են որ ազգային-ժողովի նըստերի սկիզբը հանդարտ կը լինի։

ՆԱՄԱԿ ՓԱՐԻԶԻՑ

Նոյեմբերի 22.

Թոյլ տուեցէք մի երկու խօսք նուիրեմ դարձեալ տեղոյս հայ ուսանողներին, որոնց մասին, ահա մի տարի կայ, «Մշակի» ընթերցողը գուցէ ոչինչ չէ լսել։ Թէպէտ պիտի կրկնեմ մի անգամ ասածս, բայց ոչինչ. եթէ մեր մէջ մի բանի գործադրութիւն չը կայ, գոնէ խօսել լինի.... Անցեալ տարի յայտնեցի, թէ Փարիզում գտնվում են մօտ 20 հայ ուսանող, սխալուել եմ, որովհետև ոչ թէ քսանին է հասնում սրանց թիւը, այլ 30-ից էլ անցնում է։ Բայց չը կարծէք, թէ այս ուսանողները բոլորն էլ նոր են եկել,—ոչ, ինձ, գուցէ և շատերին, անյայտ կորած էին այս նոր Բաբելոնի մէջ. ես մի տարի շարունակ զանազան տեղերից տեղեկութիւններ հաւաքելով, ահա հաղորդում եմ, որ կարծեմ կը հարկաւորուի մեր ազգային վիճակագրութեան համար։ Ցաւոյ այդ վիճակագրութեան (statistique) համեմատ կը գտուի հայոց յառաջադիմութիւնը (sic!)

Թերևս չեմ սխալուի, եթէ ասեմ սրանցից քըսան հոգի պարապում են բժշկականութեամբ։ Սակայն չը նայելով, որ այս քսանը մի և նոյն դըպրոցի մէջ են, մի և նոյն գիտութիւն են ուսանում, այնու ամենայնիւ սոցա մէջ չէ ծնվում ուսանողական ընկերութեան գաղափարը, որ մեծ օգուտ կը բերէր իրանց ինչպէս ներկայում նոյնպէս և ապագայում։ Գերմանիայում և Զուիցերիայի մէջ շատ սովորական բան են ուսանողական ընկերութիւնքը, որ Փարիզի մէջ համարեա թէ չը կան, սակայն տեղոյս թէ Ֆրանսիայի և թէ ուրիշ ազգի ուսանողների յարաբերութիւնները գոնէ բարեկամական ու յաճախական են, այն ինչ մերոնց մէջ այս գովելի յատկութիւնը ես չէ երևում։

Ինչի՞ այսքան հոգի կպել են բժշկականութեանը. ուրիշ, մեզ հայերիս աւելի յարմար, հարկաւոր գիտութիւն չը կա՞յ։ Քաւ լիցի, ես չեմ ասում բըժշկականութիւնը լաւ բան չէ, մեզ անօգուտ է. ով կարող է այս գերազանց և հարկաւոր գիտութեան դէմ բան ասել, և սորա վրա խօսելն էլ այստեղ աւելորդ է։ Բայց միթէ մեր ուսանողները ամենքն էլ բժիշկ պիտի լինեն։ Ինչպէս մեկնել այս երևոյթը, ահա թէ ինչպէս, լսենք իրանց խօսքերը.... «Բժշկականութիւն կուսանինք որպէս զի պատիւ ունենանք և փող ժողովենք և ներկայիս մէջ աս գիտութեամբ միայն մարդ մը կրնայ ապրել Տաճկաստանին մէջ։» (?)

Պէտք է աղօթել մեր հայ բժիշկների համար, որ աճեն ու բազմանան, որովհետև շատ ցաւեր ունինք բժշկելու, բայց կանխօրէն այնպիսիները, որոնք փոխանակ բժշկող լինելու, բժշկուելու ցաւ են դառնում։

Մի մարդ հարցնէր Կ. Պօլսոյ հայ խմբագրութեանց, թէ քանի բաժանորդ ունին Փարիզում, ուր մշտապէս բնակող բոլոր հայերի թիւը հարիւրի է հասնում, կարծեմ կը պատասխանեն ոչ մէկ։ Ինչի՞ այսքան ուսանողներից մէկը գոնէ տարին մի անգամ իրանց ազգային թերթերին կարևոր լուր չէ հաղորդում և փոխադարձաբար ստանում։ Երևի սաստիկ զբաղուած են և ժամանակ չունին այդպիսի չնչին և յիմար բաների համար (!). իսկ բալօների ու զանազան զուարճութեանց համար ազատ ժամեր և մինչև անգամ օրեր էլ կարող են գտնել։ Կամ միթէ մի մարդ աւելորդ պիտի համարէր իր ազգին վերաբերեալ լուրերը լսել և լսեցնել տալ, ապա ինչպէ՞ս տեղեկութիւն պիտի ունենանք մեր գործերի ընթացքի վրա։ Թողնենք ազգային լուրերը։ Չէ՞ որ սոքա իրանց հայրենիքի մէջ պիտի գործ դնեն իրանց գիտութիւնը, ուրեմն ասացէք խնդրեմ, միթէ սրանց վրա, որպէս տեղական բժիշկների վրա, չէ դրած ծանր պարտաւորութիւն, եթէ ոչ կատարեալ, գէթ հարևանցի ծանօթութիւններ ունենալ ապագայ ասպարիզի համար,—«փող ժողովելու համար»։

Ճշմարտութիւնը չը պէտք է թաքցնել. Ռուսաստանի ազգային խմբագիրները զանազան հիմնարկութեանց և շատ ուսանողներին ձրիաբար ուղարկում են իրանց թերթերը, որով բարոյապէս պարտաւորեցնում են նրանց նամակ կամ լուր հաղորդելու։ Կ. Պօլսի հայ խմբագիրները թող օրինակ առնեն իրանց եղբայրակիցների վարմունքից և ուղարկեն թերթերը եթէ ոչ բոլոր ուսանողներին, այլ մի քանիսին, որոնց անշուշտ ճանաչում են խմբագրութիւնքը, և որոնք իրանց բացառական յատկութեամբ գուցէ ջոկվում են Փարիզի միւս ուսանողներից։ Դժբաղդաբար սոքա երկու կամ երեք կը լինեն, բայց ոչ աւելի։ Եւ եթէ այն ժամանակ ևս անտարբերութիւն ցոյց տան, ապա ուրեմն կը դասուեն յիշատակելու չարժանի, մնացածների շարքը։ Վերջացնում եմ նամակս և չը կարծեմ, որ դարձեալ խօսեմ Փարիզի հայ ուսանողների վրա։ „Մշակի“ ընթերցողը իմ երեք նամակից մի գաղափար կարող է ունենալ սրանց մասին։ Բաւական է... ժողովրդական առածը ասում է «խելօքին մին, յիմարին քանի կուզես»։

—Նորերս տեղոյս քահանայի որդին, պ. Լեւոն Հինքեարպէյէնտին հասաւ Փարիզ Ֆրանսիայի Լառօշ քաղաքից, ուր յաջողութեամբ աւարտել է իր ուսման ընթացքը — երկրագործութիւն (Agriculture) և մտադիր է գնալ Պօլիս։ Թող մեր ազգը հասկանայ, որ իր փրկութիւնը ճշմարիտ երկրագործութեան մէջն է։ Թող մեր կալուածատէրերը այդպիսի երիտասարդներին ճար ու ճանապարհ տալով առիթ տան բազմացնելու մեր մէջ այդ արհեստին հմուտ մշակներ որ իրանց կալուածատէրերին էլ շատ օգտաւէտ կը լինին։

—Մուրատեան վարժարանի մասին երկու ամիս առաջ ամեն կողմը տաք տաք խօսում էին, դադարեցին։ Ես կարծեցի թէ խօսելը դադարելով, գործադրութիւն կը սկսուի, բայց չէ. խօսելը մի երազ էր, իսկ գործադրութիւնը [illegible] բան։ Երանի թէ այս վերջին կարծիքի մէջ հիմնովին սխալուած լինեմ։

Ցարոյ

ՆԱՄԱԿ ԲԵՐԼԻՆԻՑ

19. Նոյեմբերի.

Իմ երկար լռութեան պատճառը ձեզ հասկանալի կը լինի երբ կը նայէք իմ ստորագրութեանս վերայ։ Անունիս առաջ Դր. տառերը ստորագրելու իրաւունքը ստանալու համար ես պէտք է մի քանի ամիս անընդհատ աշխատէի։ Այժմ աւելի ազատ ժամանակ ունենալով, ես կրկին պատրաստ եմ երբեմն նամակագրութիւններ ուղարկելու ձեր լրագրի համար։

Ճշմարիտ խոստովանեմ, ամառը ոչինչ հետաքրքիր հարցեր չէր առաջարկում, դա մեռած եղանակ է, ինչպէս մեզ մօտ ասում են, որ ի հարկէ պէտք է վերաբերել քաղաքական կեանքին։— Միակ հարցը, որ ոչ միայն մեր մայրաքաղաքը, այլ և ամբողջ Գերմանիան, գուցէ էլ բոլոր քաղաքական շրջանները հետաքրքրեց և շարունակում է դեռ ևս հետաքրքրել դրաֆ Առնիմի գործն է, որի մասին դուք էլ լրագիրներից մանրամասն տեղեկութիւններ ստացած կը լինէք։ Մենք էլ այստեղ, այս գործի վերաբերութեամբ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ չունենք, քան թէ այն ինչ որ կարդում ենք լրագիրներում։

Բայց մնաց եղանակի անցկենալուն պէս, ծնվում են հարցեր։ Բայխստագը զբաղված է շատ ծանր և հետաքրքիր հարցերով՝ Նոր դրամի մըտցընելը Էլզաս-Լօթարինգիայի մէջ, կենտրոնական պետական բանկի հիմնարկութիւնը, լանդշտուրմի (ժողովրդական պաշտպանութեան) մասին օրէնքի առաջարկութիւնը, պետական ծախքերի որոշելը, Նոր փոստային պայմանադրութիւն Չիլիի և Պէրուի հետ, փոստային հարկերի վերաքննութիւնը, և այլն. բայց չը նայելով այս բոլոր հարցերի հասարակական նշանակութեան վերա, զուցէ աւելի հետաքրքիր կը լինի եկող նիստը (Նոյեմբ. 21-ին) որի մէջ պէտք է քննվին պ. Ջօննեմաննի առաջարկութիւնը դադարեցնել դատաստանական հալածանք պ. պ. Բայմէր, Հազէնկլեվէր և Գայբ պատգամաւորների դէմ և պ. Լիբկնէխտի (սօցիալ ռամկապետական) առաջարկութիւնը ազատել բանտից Բայխստագի նստերի տևողութեան համար պատգամաւորներին Հազէնկլեվէր, Բէբէլ և Մօստ։ Այս պարոնները ամենքը համախոհներ են պ. Լիբկնէխտի և ինչպէս յայտնի է բանտարկվեցան իրանց ճառերի համար, որ նրանք ասացին մշակների ժողովներում։ Բայխստագի այդ նիստը նըկարագրելու իմ հետևեալ նամակի առարկայ կը լինի։

Առժամանակ ստիպուած եմ ձեր ընթերցողների ուշադրութիւնը դարձնել այլ երևոյթների վերա։

Երէկ երեկոյեան համալսարանի աստուածաբանական բաժնի ուսանողները տօնում էին իրանց պրօֆեսսօրի, պ. Տվէստէնի 60 տարեկան տարեդարձը։ Այս առիթով շատ հրաւէրներ ուղարկվեցան և ներկայ գտնվողների մէջ կարելի էր նըկատել Մօմզէնին, որ րէկտօր է համալսարանիս, Գնայստին, պատգամաւոր Լասկէրին, որ մինչև տօնի վերջանալը ներկայ էր և իր ճառի մէջ մեկնելով ինչու նա հրաւէրքը ընդունեց, յայտնեց, որ ոչ միայն նորա անձնական բարեկամութիւնը դէպի Տվէստէնն է նորա ներկայութեան պատճառը, այլ և այն, որ նա ուսանողական շրջանները համարում է քաղաքակրթութեան ապագայ առաջնորդներ, տարածողներ յաւիտենականի գաղափարի։

Ֆինանսների և դաւանութիւնների նախարարութիւնները այժմ զբաղած են հոգևորականներին մի վարձատրութիւն որոշելու այն կորուստի համար իրանց եկամուտի մէջ, որ պատճառեց քաղաքական ամուսնութեան մտցնվելը։

Դր. Ցր. Միւլլէր

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կ. Պօլսի «Մանզումէի Էֆքեար» լրագիրը, իւր 2669 համարում թարգմանելով «Մշակից» մեր «ինչ է հայը Կովկասում և ինչ պէտք է լինէր» վերնագրով առաջնորդող յօդուածը, հետևեալ նըկատողութիւնն է անում.

»Մարդու բարեկամը կեղծաւորաբար, չողոքորթութեան ժպիտը երեսին, ի զուր տեղը նորան գովաբանելու չէ, այլ ճշմարտապէս նորա բոլոր թերութիւնները անաչառ կերպով յայտնելու է։ Նոյնպէս և պէտք է լինի մի ազգի բարեկամը։ Մենք խակապէս մեր ազգի վերա ցաւելով, և նորան սիրելով, վերոյիշեալ գովելի եղանակը ձեռք առած ենք. բայց մի խումբ կեղծաւոր ազգա[illegible], իւրեանց անձնական շահերի պատճառով, միշտ մեզ հակառակելով, ժողովուրդը մեր դէմ գրգռել աշխատած են։ Բայց որովհետև ճշմարտութիւնը միշտ յաղթող է, այնպէս և միշտ մեր խօսքերը հաստատող, և իւր արժանաւորութիւններով մեր երիտասարդութիւնից հազար անգամ և միլիօն անգամ բարձր աստիճանի վերա կանգնած, խմբագրի Թիֆլիսում հրատարակուող «Մշակ» լրագրի մի շարք յօդուածներից, այս քըննադատութիւնը արտատպում ենք»։

***

Թ...քաղաքի Խ...թաղում նորերումս հաւաքված էին մի քանի քահանայք և «Մշակ» լրագրի վրա դատողութիւն էին տալիս։ Մի երիտասարդ քահանայ կարդում էր լրագրի թերթը և մեկնում էր միւս զառամեալ քահանաներին։ Մի աւագ-քահանայ երկար լսելուց յետոյ, ոգոց հանելով, բացականչեց՝ «որդի, այդ սարսափութիւնները հերիք է կարդաս, կը գժուիս...։» Մի փոքր ժամանակից յետոյ, երբ տէր հայրը նկատեց, որ լրագրի խօսքը հոգևորականների վրա է, գլուխը շարժելով, փնթփնթաց՝ «առաքեմ զաւինս ի մէջ գայլոց,—այս խօսքը ասված է մեզ համար՝ մենք գառներս տանջվում ենք ու խայտառակվում գազէթ գրող գայլերի ձեռքերում....»

***

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք՝ կարնոյ «Էնվարի Շարքիէ» լրագիրն անցեալները ծանուցած էր թէ Չըլտըրի նահանգին մէջ ածխահանք մը գտնուեր է, բայց պէտք եղած քննութիւններով ստուգուեր է որ լ ի գ ն ի տ է եղեր և ոչ գետնածուխ։ Յիշեալ հանքը խիստ ընդարձակ ըլլալով, կրնայ առատ վառելիք մատակարարել երկրին բնակչաց։

***

Նոյն լրագիրը հաղորդում է, որ Նոյեմբերի 11-ին առաւօտ Բէրայի Ալհամբրա անունով թատրօնը միջից բռնկելով, այրվեցաւ։ Ոստիկանութեան նախարար Հիւսնի փաշան հրաման տուաւ Բէրայի Ֆրանսիական թատրօնի տնօրէնութեան, որ բացի թատրօնի մեծ դռնից, ուրիշ երկու դուռն էլ բանայ, որպէս զի հրդեհի վտանգ պատահած ժամանակ հանդիսատեսները փախչելու դիւրութիւն ունենան։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ «ԴՊՐՈՑ» ԱՄՍԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հրամանաւ Վ. Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց և Սինոդի Ս. Էջմիածնի ուղարկուած լինելով Ռուսաստանի այլ և այլ հայաբնակ քաղաքներ ազգային նորահաստատ ճեմարանին վերաբերեալ կարևոր յանձնարարութիւններով, և այս պատճառով բացակայ գտնուելով ամբողջ վեց ամիս, անհնարին եղաւ սահմանեալ կանոնաւորութեամբ շարունակել „Դպրոց" ամսագրի հրատարակութիւնը։ Անհրաժեշտ պարտաւորութիւն համարելով մեզ համար ներողամտութիւն խնդրել այս մասին մեր յոյժ սակաւաթիւ բաժանորդներից, և շտապելով ընդ սմին հրատարակել Դպրոցի 4-րդ և 5-րդ համարները մի տետրակի մէջ ամփոփած, կարևոր համարում ենք աւելացնել 'ի գիտութիւն ամենեցուն որ՝ ըստ որում անհնարին է մինչև նոր տարին լրացնել մնացեալ եօթը համարի հրատարակութիւնը, ուստի ստիպուած ենք փոխել Դպրոցի տարեսկիզբը յունիսից մինչև յունիս առաջիկայ 1875 ամի։

Խմբագիր—հրատարակիչ Վահան վարդապետ Բաստամեանց։

ի 27 Նոյեմբ. 1874 ամի,
ի Վաղարշապատ,
ի վանս Ս. Գայեանեայ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

КОММЕРЧЕСКОЕ СТРАХОВОЕ ОТЪ ОГНЯ ОБЩЕСТВО

Թիֆլիսի ագէնտ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՐԱԿԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ նշանակված է ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԱԳԷՆՏ։

Շարժական և անշարժ կայք ապահովացնել ցանկացողները կարող են դիմել՝ 1) Ագէնտութեան գրասենեակը, Դվորցովի հրապարակի վրա, Շաբուրովի տանը, 2) Գրասենեակի բաժինը, Կուկիայում, Միխայլովսկի փողոցի վրա, քաղաքային հիւանդանոցի դիմաց, Ալիխանովի տանը. 3) Գրասենեակի բաժինը, մայդանի վրա, Շահնովի քարվանսարայում, հարցնել Վասիլ Շահինովին։

1 (4) Ընդհանուր ագէնտ Վ. Ա. ԴՈՒԿԵԼՍԿԻ

Առևտրական տուն ԵՂԲԱՐՑ ԱԼԹՈՒՆՃԵԱՆ, բացեց Թիֆլիսում Կրուպենչատայա անուանված ալիւրի պահեստ սեփական գործարանից Դոնի մէջ։

Այդ առևտրական տունը արդէն 40 տարի է որ գոյութիւն ունէ և 14 տարվայ ընթացքում շարունակ հայթայթում է ալիւրը ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒՀՈՒ պալատը Լիվադիայում։

Այդ ալիւրը, որ մի հռչակ անուն ստացած է ինչպէս ամբողջ Դոնի մէջ, նոյնպէս Օդէսայում և արտասահմանում,—Կ. Պօլսում և Լոնդօնում, համեմատաբար աժան լինելով Սարատովի ալիւրից, մի և նոյն ժամանակ գերազանց է այդ վերջինից իր թէ սպիտակութեամբ և թէ այլ արժանաւորութիւններով։

Ծախվում է իմ պահեստի մէջ, Վելեամինովսկի փողոցում, Խօսրօէվի տան նորոգված խանութների շարքում, թէ օպտով (մեծ քանակութեամբ), թէ առանձին պարկերով, իւրաքանչիւրը 5 պուդ կշռով։

5 (5) Կ. Օ. ԱԼԹՈՒՆՃԻ

Магазинъ **ЧАСОВЫХЪ ДѢЛЪ МАСТЕРА КАЦА**, на дворцовой улицѣ.

По умѣреннымъ цѣнамъ большой выборъ карманныхъ, золотыхъ и серебряныхъ часовъ, стѣнныхъ—двухнедѣльнаго хода, парижской работы, столовыхъ, и кабинетныхъ часовъ, будильники различныхъ систсмъ и цѣпочекъ различныхъ металловъ.

С. КАЦЪ.

Ս. Կաց ԺԱՄԱԳՈՐԾԻ ԽԱՆՈՒԹԸ Դվօրցովի փողոցի վրա։

Չափաւոր գներով մեծ ընտրութիւն գրպանի ոսկեայ և արծաթեայ ժամացոյցների, Շվէյցարիայի ամենանշանաւոր գործարաններից, մեծ ընտրութիւն պատի և սեղանի ժամացոյցների Փարիզի գործարաններից։ Զանազան շղթաներ ժամացոյցների համար նոր ոսկու, և զանազան այլ մետալների, նոյնպէս կաչեայ շղթաներ։

1 (5) Ս. ԿԱՑ

Դուրս կը գայ շուտով մամուլի տակից «ՍՈԽԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ»

Ընտրովի լիակատար երգարան, որն բովանդակում է իր մէջ ազգային, տեղական և եկեղեցական երգեր՝ թւով 270։

Սորա մէջ գտնվում են գրեթէ այն ամեն թէ տպագրուած և թէ անտիպ երգերն, որոնք արդէն ժողովրդականութիւն են ստացած և երգվում են ամեն տեղ։

Իւրաքանչիւր օրինակի գինն է 1 րուբլ։

Ծախվում է Մարդասիրական Ընկերութեան գրադարանում և պ. Գրիգոր Դիլդարեանցի թէյի խանութում։

Ցանկացողները կարող են դիմել 'ի Բագու կամ յիշեալ տեղերը կամ թէ դէպի «ՍՈԽԱԿԻ» հրատարակիչը այս հասցէով.

Въ Баку Аваку Лазаревичу Григорьеву, въ Армянскомъ училищѣ. 1 (2)

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 5. — ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Դեկտեմբերի 4-ին)

	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ)	5	90
Բամբակ Երևանու (հին սերմից)	4	50
„ Ամերիկայի սերմից	6	80
Բուրդը թուշի	6	30
„ թարաքամի	4	
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	55
„ միւս տեսակը	8	45
„ զաղրան, տրանգիտ	5	
„ մաքսը վճարած	8	20
Շաքարաւազը Ռսի	7	
Ղանդա Լիվանի լաւը	19	
„ Մօկօ շատ լաւը	19	50
„ Մարտինկօի ցածր	15	
Ալիւրը Երևանի	1	
Ալիւրը Գեանջու հասարակ	1	10
„ Շօրագեալու	1	20
Գարին	„	65
Մոմ	10	20
Փոխանակագիր Պօլսի	6	62
„ Գավրէժի	4	62
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ	7	13
Մարսէլ և Փարիզ 353 ֆր. արժէ	100	

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը աժէ՝

	Ր.	Կ.
Կովկասի և Անդրկովկասի գըլխաւոր քաղաքները	1	
Նոր-Նախիջևան	1	
Մօսկվայ, Ս. Պետերբուրգ, Նիժնի-Նովգորոդ	2	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա	3	75
Գերմանիա	2	63
Թիւրքիա	3	
Ֆրանսիա	3	50

ՆԱՒԵՐ

Օդէսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փօթիից Օդէսա կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օդէսաից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փօթիից Օդէսա չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս երկուշաբթի առաւօտները։

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րոպէ առաւօտեան։ Մինչև Սուրամ (խառն գընացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րոպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	8. 18	8. 17
Մցխէթ	9. 18	10. 48
Գօրի	11. 39	1. 43
Սուրամ	1. 52	4. 30
Քութայիս	7. 55	
Փօթի	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս	10. 12
Սուրամ	4. 57
Գօրի	7. 23
Մցխէթ	9. 52
Թիֆլիս	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րոպէ։

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գօրի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՓՈՍՏ

Ընդունում է Ռուսաստան և Եւրոպա ամեն օր, բացի կիրակի։

Երկուշաբթի

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան) Օզուրգէթ, Ախալցխայ, Բէլի Կլիւչ, Բագուի և Գանձակի նահանգ (ծանր փոստ)։

Երեքշաբթի

Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ (ձմեռը) Բագուի և Գանձակի նահանգներ (թեթև փոստ)։ Նուխի (Ցարսկի կոլօդցի, Զաքաթալ, Սղնախ, Թէլաւ, Լագօդէխ) թեթև փոստ։

Չորեքշաբթի

Երևան, (Ջուլֆ, Ալէքսանդրապօլ, Նոր-Բայազեդ) Զուգդիդ։

Հինգշաբթի

Սև և Միջերկրական ծովի տաճկաց նաւահանգիստներ։

Ուրբաթ

Երևան (Ջուլֆ, Պարսկաստան, Ալէքսանդրապօլ) Օզուրգէթ, Ախալցխա, Բէլի Կլիւչ, Սև և Ազով ծովի ռուս նաւահանգիստներ, (ամառը), Բագուի և Գանձակի նահանգները (թեթև փոստ)։

Շաբաթ

Նուխի, (Ցարսկ. Կոլօդ. Զաքաթ. Սղն., Թէլաւ).

Փօթի-Թիֆլիսեան երկաթուղու կէտեր ամեն օր, բացի կիրակի։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

	կոպ.
Բաց նամակը աժէ	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	16
Ամերիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՈՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թիֆլիսից Պեատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Րօստով հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

(Նոյեմբերի 26-ին)

Լօնդօն մի րուբլ աժէ $33^{19}/_{32}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

Փարիզ մի րուբլ աժէ 350 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ	$184^{3}/_{4}$
Երկրորդ	$178^{1}/_{2}$
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի	98
„ „ „ 2 „	$97^{7}/_{8}$
„ „ „ 3 „	—
5% րէնտա	$101^{1}/_{2}$
Ազով-Դօնի բանկի ակցիաներ	224
Օդէսայի Առևտր. բանկի ակցիաներ	245
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտի ընկերութ. օբլիգացիաներ	$90^{1}/_{2}$

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Աստրախան. Պ. Պ. Կաշխատենք յօդվածը տպագրել։

—Նոր-Նախիջևան. Մ. Ն. Ստացանք։ Ոտանաւորները չենք տպում։

—Երևան. Շաւարշ. Ձեր յօդվածը ուսուցիչների մասին տըպված է «Մշակի» մէջ։

—Երևան. Ա. Տ. Վ. Խնդրում էք տոմսակներ, ուրախութեամբ կուղարկենք։

Дозволено Цензурою, 4 Декабря 1874 г. Тифлисъ

Типографія Меликова и К-°

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ